

MILAN K R A J Č O V I Č

RUMUNI A SLOVANSKÁ IDEA V OSLOBODENECKOM ZÁPASE ZA DUALIZMU

Rumunské národnooslobodzovacie hnutie v habsburskej monarchii svojimi národnozjednocovacími cieľmi, zohralo významnú úlohu pri postupnej deštrukcii i konečnom rozbití habsburskej monarchie. Aj rumunské národnostné hnutie v Uhorsku a Sedmohradsku malo rad objektívne i subjektívne priaznivejších predpokladov napr. voči Slovákom, aby ich národne obranný a oslobodzovací zápas bol priebojnejší, intenzívnejší a v obrane istých národnokultúrnych vymožeností /najmä na platforme národnej cirkvi/ aj úspešnejší, ale i agresívnejší a z hľadiska integrity podnajskej monarchie tiež iredentistickejší /popri Juhoslovanoch/. K tejto súhrnnej myšlienke dospieva súčasné historické poznanie a možno ho ilustrovať primárnym dokumentom. V aktivite rumunsko-slovenskej národnoobrannej aliancie v Uhorsku, predseda Slovenskej národnej strany dr.P.Mudroň /bol na rokovaníach i v Bukurešti/ 31.XII.1896, takto písal do redakcie Tribuny v Sibiu: "My ako slabší národ sme iniciatívu k akcii ponechať v každom ohľade silnejším bratom Rumunom ....¹

Zdôvodnenie toho vidím v takých objektívnych faktoroch historického vyvíjania, ako bola ekonomicky silnejšia báza formujúceho sa národného frontu Rumunov. Závažným v podmienkach hnutia Rumunov bol i ten fakt, že šlo o hnutie neslovenskej utlačenej národnosti a vládnuca džentry v Uhorsku ho teda politicky nemohla znemožňovať obligátnymi obvineniami z panslavizmu a agitáciou z cárskoho Ruska. Pravda "vlastizravným" strašiakom tu bolo poukazova-

nie na ich dacoromanizmus. Potom medzinárodnepolitické postavenie Rumunska a jeho zahraničná politika viazaná na Trojspolok, tieto vzťahy Viedeň-Berlín-Bukurešť, predsa viazali ruky vládnucim vrstvám v Pešti k dôslednejšej likvidácii rumunských opozičných vlasteneckých síl v Uhorsku.

Treba preto oceňovať štátnicko-politickú prezieravosť aktivistických činiteľov rumunského hnutia odporu v Uhorsku dr.I.Rația a poč. 90.rokov 19.stor. i dr.E.Broteho v Sedmohradsku, G.Bratiana, prof. Urěchiu a N.Jorgu v Bukurešti a i., že hľadali v nastúpenej aktivite u utláčaných Slovanov spojencov a v prvom rade ich našli u Slovákov vo vnútropolitckej realite Uhorska. Treba objektívne prehlásiť, že aj samotná rumunská politika ako taká /aj z fondov opozičných strán v Bukurešti/ prejavila značné sympátie Slovákom, podporu ich národnému hnutiu cez Ligu najmä vzdvihnutím ich otázky v západnej Európe, ale i finančnú obetavosť napr. zásielkami pri hladu na Slovensku r.1892-3, financovaním cesty slovenskej politickej reprezentácie na konferenciu do Bukurešti v marci 1895 a predovšetkým za Slovákov financovaním výloh národnostného kongresu Rumunov, Slovákov a Srbov r.1895 v Pešti. Hoci etnicko rasová rozdielnosť vyvolávala tiež ideové a orientácia na Trojspolok i politické problémy v aliancii so Slovami monarchie, poč. 90.rokov sa vytvorili pre túto alianciu i subjektívne priaznivé vnútropolitcké podmienky v Rumunsku vo forme efektívnej podpory opozičnej liberálnej strany a samotného hoci germanofilsky orientovaného D.Sturdzu Rumunom Sedmohradska a aliančnému hnutiu aktivity.² Takto nástup aktívnej rumunskej politiky v Habsbuskej monarchii bol umocnený spojenectvom so slovanským a konkrétne slovenským národným hnutím čo našlo značný ohlas v Euró-

pe pri takých prejavoch ako Repliková akcia a monstreproces v rokoch 1892-1893, memorandový proces v r. 1894, Kongres Rumunov-Slovákov a Srbov v r. 1895, antimileniárne hnutie r.1896 a míting v Paríži atď. Subjektívne v prvom rade priaznivou okolnosťou tohto spojenectva bolo, že vedenie rumunskej národnej strany Sedmohradska a Uhorska a Slovenskej národnej strany /po konzultáciách a sladočechmi vo Viedni a Prahe/ umiestnili člena vedenia slovenského národného hnutia G. Augustinyho v redakciách hlavných politických novín rumunského národného hnutia v Uhorsku v Tribune v Sibiu a potom v Tribune poporului v Arade a nepravidelne prispieval i do Gazety Transilvaniei A.Mureşana v Braşove.

Bádanie v medzinárodných vzťahoch a slavistický výskum u nás popri výskume vzájomných vzťahov slovanských národov, okrem porovnávacích prác sledujúcich výskum slovanskej myšlienky a prínos slovenského špecifika do dejín Európy, by sa mal preto viac zaoberať výskumom vzťahov slovanských národov predovšetkým k tým neslovanským národom, ktorým teritoriálna poloha determinovala ich národný vývin nepretržitými kontaktami so Slovanmi. Okrem v minulosti značne pertraktovaného postoju Maďarov k Slovanstvu máme tu na mysli históriu slovansko-rumunských vzťahov a výskum rumunských dejín z hľadiska historickej slavistiky, t.j. so zameraním sa na otázky slovanskej kultúry vo vývine rumunskej národnej kultúry, sledovanie otázok postavenia a vplyvov myšlienky slovanskej vzájomnosti v rumunskej spoločnosti a vývinu teórií o tzv. slovanskom nebezpečenstve a pod., čo sa odrážalo predovšetkým na kritickom vzťahu rumunskej buržoáznej i vládnucej politiky k cárskemu Rusku a jeho zahraničnej politike. Zasadzovaním týchto skúmaných otázok do kontinuity vývinu medzislovanských

vzťahov sa bude korigovať i v historickej publicistike často romantizujúci pohľad na medzislovenské vzťahy.

Je známe, že pri počiatkoch rumunskej vzdelanosti a vzniku národnej kultúry stojí vzdelanosť slovenská. Je historickou skutočnosťou, že rumunské kultúrne dejiny sú popreškované slovenskou kultúrou, ale i tá skutočnosť, že v novodobých rumunských dejinách v cirkvi, politike, kultúre vplyvom Ríma, nemeckého tlaku a svätoštefánskej idey ako vládnucej ideológie Uhorska sa akcentuje protislovenské stanovisko a protirúmske prejavy rumunskej buržoáznej politiky. Tieto nebezpečenstvá vyplývajúce z voči oslobodeneckým snahám nepriateľských ideológií najmä nemeckého imperializmu v súvislostiach historického spolužitia rumunského a slovenského ľudu si uvedomovali českí a slovenskí národní buditelia už v 19. stor. Predstavitel' slovenského národného hnutia a ideológ jeho buržoáznej oslobodeneckej ideológie S.H. Vajanský napr. v básni Rumunom³ z r. 1892 z pánslavsko nacionalistických pozícií vytýkal akúsi fiktívnu zradu na Slovanstve Rumunom keď písal:

Vy "pomiluj" ste odhodili preč,
tú radu iste vrahovia vám dali,
bo radi sú keď vŕkol sami mali
a nesvorní pre blízkú hrozni seč!

Ale Vajanský v duchu svojej romantickej slovenskej koncepcie veril v ich zblíženie so slovenskými národmi:

No cudzie zvuky možno svorne sliať
a "pomiluj" zas ožiť v mužnej hrudi,
bárs iná vaša, iná naša mať!

Nad otázkou miesta Rumunov medzi slovenskými národmi sa zamýšľali a pozornosť rumunskej otázke venovali už v 19. stor. historici

a publicisti našich dejín. Okrem priekopníckej činnosti romanistu Karlovej univerzity J.U.Jarníka treba pripomenúť štúdiu doc.L.Píča, v ktorej sa zaoberal rumunsko-maďarskými rozporami zo slovanského hľadiska. Slovenské národné vedenie v Martine k tomuto problému prinieslo programový úvodník už r.1880⁴ "Romanismus a Slavismus", ktorý vyúsťieva v proklamáciu utuženia jednoty utláčaných Slovanov s Rumunmi, kde príznačne pre túto romantickú slaviansku ideologiu písali: " ... jediný kmeň Románsky, ktorý niečo bližšie dotýka sa slavianskych kruhov, Románia len všetko dobré a krásne zkusil od svojich slavianskych a všetko horké a zlé od svojich neslavianskych susedov." V 90.rokov je to slovenský národný buditeľ M.Nedňanský, ktorý zo zorného uhla dejín literatúry prinášal prvé štúdie k tejto otázke. Až po národnom oslobodení a zjednotení Rumunov sa na oboch stranách zvyšoval záujem historikov o spoločnú minulosť, pravda, skôr v rovine hohého zmapovania stykov. K syntéze poznania prispel predovšetkým N.Iorga,⁵ ďalej M.Dan, J.Macúrek, Jonascu-Niscov a i. Buržoázni historici neslovanských národov v zdanlivej objektivitě pozitivistickéj metodológii zdôrazňovali nielen rasovú odlišnosť, ale najmä protislovenský moment v rumunskej zahraničnej politike. Naďalej prirodzene v tomto smere zašli koncepcie prác z obdobia nadvlády fašizmu, ako príkladnú možno uviesť syntézu rumunských dejín maďarských historikov L.Gáldi-L.Makkai z r. 1942. Avšak tiež súčasná západná buržoázna historiografia v 19.stor. fakticky zveľičuje nielen rozpory balkánskych slovanských a neslovanských monarchií, ale tento rozpor hľadá a zveľičuje i v politike národného obranného hnutia utláčaných národov do r.1918. Tieto vlastnecké buržoázno-politické grupácie však pri tom postupovali v dô-

sledku objektívnych pomerov často solidárne so zápasom utláčaných Slovanov nielen v dualistickej monarchii, ale i na širšom Balkáne - v európskom Turecku - napr. sa to odráža i v programe TLMORO voči nacionálnej zvláštnosti tzv. Cincarov- Arumunov v Macedónii.

Z hľadiska slavistických bádání vedľa výskumu stykov preto vystupuje viac závažný problém, ktorý sa stáva v rumunských dejinách aktuálny najmä v prechode kapitalizmu v imperializmus a tým je vzťah rôznych rumunských buržoázných politických prúdov, rôznych spoločenských vrstiev a ľudu k slovanskej otázke, myšlienke slovanskej vzájomnosti. Jedná sa teda o celkové bádanie o vývoji politického myslenia u Rumunov z hľadiska narastania event.sta - gnacie povedomia priateľstva k slovanskému ľudu v rumunskom národe. Ide tiež o odhaľovanie tendencií infiltrácie cudzích ideológií do rumunského prostredia teóriami o tzv. slovanskom nebezpečenstve, ktoré sú nerozlučne spojené s otázkami prenikania nemeckeho imperializmu a jeho ideológie. Aj famózna štátno-politická idea Uhorska vybudovania unitárneho štátu zakladala svoju politiku na tomto. V útlaku väčšiny nemaďarského obyvateľstva štátu za dualizmu sa snažila izolovať najsilnejšiu - trojmiliónovú národnosť Uhorska Rumunov od národne obranného zápasu utláčaných slovanských národností. Preto od nástupu vnútro politickej krízy v 90.rokoch 19.stor. cez jej prerastanie v akútnu krízu dualizmu až do svetovej vojny čoraz intenzívnejšie vychádzala vláda v Pešti so zmiernovacími návrhmi voči opozičnému rumunskému buržoáznemu hnutiu. Predstavitel' tejto koncepcie vládnej politiky voči Rumunov Št.Tisza už roku 1899, pri prvých vážnejších rozhovoroch o vyrovnaní s rumunskou buržoáznou opozíciou, v Arade verejne definoval potrebu zblíženia rumunskej a maďarskej buržoáznej poli-

tíky: "Prirodzeným spojencom maďarského národa je rumunská rasa. Rozhľadnite sa po histórii a pozrite na mapu; či je možný iný spôsob blahobytu rumunského ľudu ako bratstvo s Maďarmi!"⁶. Pravda, nátlak na Pešť v tomto smere vyvíjal i nemecký imperializmus či cez veľmocenské hegemonistické kruhy vo Viedni alebo v Berlíne, čo sa zintenzívňovalo najmä v narastajúcich kalkuláciách so svetovou vojenskou konflagráciou. Už omilostenie memorandistov - vedenia Rumunskej národnej strany odsúdených v monstreprocese r.1894, po národnostnom kongrese r.1895, popri vplyve pobúrených národných mäs a ohlase svetovej verejnosti, treba pripisovať záujmom nemeckej veľmocenskej politiky na stabilné pripútanie Rumunska v Trojzspolku. Toto lapidárne vyjadril min.zahr. Berchtold, keď v novembri 1912, v čase nových - najväznejších a posledných - zmierovacích pokusov Pešte s Rumunmi, od premiéra Š.Tiszu kategoricky žiadal uskutočniť modus vivendi s Rumunmi, pretože "Rusko a Francia sa touto cestou snažila medzi nás a Rumunsko vraziť klin a tým zoslabiť naše diplomatické a vojenské postavenie"⁷.

Tiež germanofilska orientácia politikov liberálnej rumunskej strany, jej expozitúry v rumunskom buržoáznom národnom hnutí v Sedmohradsku, Slavíci V.Lucaciu, E.Brote a aradská skupina,⁸ bola stálym nebezpečenstvom pre udržanie aliancie Rumunov so Slovanmi v monarchii a brzdou samotnej aktivizácii národnostnej politiky od konca stor. až po oslobodenie. V záujme udržania spojenectva s vedením rumunského buržoázneho národného hnutia, ktoré naopak znamenalo i umocňovanie slovenských národno emancipačných síl, rozhladení slovenskí národní intelektuáli a politici ako M.Štefanovič, G.Augustiny, S.Daxner, J.Škultéty a neskôr M.Hodža a iní

vynakladali v kontaktoch s rumunskými predstaviteľmi, pri vypracovaní spoločných programov na konferenciách, a na početných dôverných stykoch a poradách značnú energiu na eliminovanie a či miernenie proberlínskych tendencií: "Práve tady to, že pôjdeme ruka v ruke s nimi proti terajšiemu prúdu ich povedie k tomu, že budú vždy väčšinou a väčšinou nahliedať potrebu prispôsobiť sa ku Slovanom", písal slovenskému vedeniu do Martina 2.11.1893 zo strediska rumunského hnutia v Sedmohradaku v Sibíni, sekretár predsedu RNS dr.I.Ratia slovenský vyslanec u Rumunov G.Augustiny.⁹ Keď v roku 1893 banátsky rumunský predstaviteľ A.C.Popovici ne neskôr známy ako autor projektu federatívneho Veľkého Rakúaka a člen úzkeho politického kruhu Františka Ferdinanda vystúpil v Kluzi ako obžalovaný na známom Replika procese s protislovenským prejavom napriek prítomnosti slovenských zástupcov /P.Mudroň, M.Štefanovič/, toto našlo rozhorčenú odozvu u Slovákov a ich slovanských spojencov v Uhorsku. Stanovisko slovanského vedenia vyjadril J.Škultéty keď písal rumunskému vedeniu v Sibíni, "Modus vivendi so Slovanmi hľadať, vet pre Rumunov vopros a nie k hazardným národom cesty hľadať ..."¹⁰ Prítom v tomto roku vychádzajú v Rumunsku i v duchu Trojspolku orientované brožúry, ako P.Scorteanu, /v nasledujúcich rokoch vyšli tiež teoretické práce A.C.Popoviciho, E.Broteho/. Pozornosť však predovšetkým vzbudila protislovenská kniha Rusko a Európa, ktorú vydal v Bukurešti predseda vplyvnej liberálnej strany Demeter Sturdza, ktorá sa vtedy nachádzala v opozícii a bola oporou hnutia sedmohradských Rumunov a podporavala ich kooperáciu so Slovákami. V jeho podpore aliancie Rumunov a Slovanov v prvej polovici 19.stor. šlo iba o taktickú variantu Sturdzu, ktorú využíval v mocenskom boji v

Rumunsku. Prejavilo sa to zvrátením aliančnej akcie Rumunov a Slovákov v r. 1897-8, keď Sturdza prešiel z opozície na vládu. Takto slovenská publicistika, slovenskí predstavitelia a najmä G. Augustiny a M. Štefanovič vykonali zo strany slovanských činiteľov oslobodeneckého hnutia Rakúsko-Uhorska u Rumunov veľmi záslužnú prácu v eliminovaní vplyvov týchto reakčných politických kruhov a pri urovnávaní roztržiek a nedôvery medzi národnostnými politikmi Uhorska. Majú zásluhy tak v zápase proti silám, ktoré vŕhali Rumunov do náručia nemeckého imperializmu.

Aj v nasledujúcich desaťročiach slovenskí činitelia až do svetovej vojny v pozitívnom zmysle ovplyvňovali a vytvárali priestor pre rumunsko-slovanské priateľstvo a spojenectvo. O podobnom úsilí a význačnej politickej aktivite progresívneho slovenského činiteľa v oslobodeneckom zápase M. Hodžu v prvých dvoch deceniách XX. stor. podal svedectvo jeho spolubojovník v zápasoch v peštianskom parlamente slovenský poslanec M. Bella, keď v Slovenskom denníku r. 1928¹¹ prinášal z vlastnej empirie svedectvá o tom, ako v rumunsko-slovanskej parlamentnej spolupráci M. Hodža najmä od r. 1906 vystupoval v diskusiách národnostného klubu medzi rumunskými poslancami i v novinách proti teoriám vládnej /trojspolkovej/ propagandy "o slovanskej záplave", ktorá údajne ohrozuje Rumunov. Pričičňoval sa tak o realistickú politiku rumunských parlamentných poslancov ako boli A. Vlad, T. Mihali, A. Vajda a iní.

Na druhej strane pri tom uvedený boj slovenských buržoázných politikov v národnostnom zápase Uhorska o slovanskú orientáciu rumunských predstaviteľov pomáhal pokrokovým slovenským intelektuálom a buržoáznym činiteľom lepšie sa zorientovať v medzinárodnej politike a v národnom hnutí kriticky vyvracať konzervatívny poli-

tický panslavizmus a orientáciu v Martine v romantickú nádej na záchranu národnej existencie z cárskoho Ruska. K tomu sú početné doklady. G. Augustíny poslal zo Sedmohradsku práve do pokrokárskeho Hlasu r. 1898 štúdiu o rumunskej politike, kde medzi iným napísal: "Aj keď sa snažíte jím /t.j. Rumunom-M.K./ strach pred Ruskom vyhovoriť, ba jich presviedčať že skôr od pomoci Ruska môžu očakávať splnenie národných svojich túžob po zjednotení, nežli od Trojspolku, alebo niektorého z jeho členov, dostanete.... aj tú odpoveď: Nuž a prečože za vás, Slovákov, Srbov,... sa nezaujúma, prečo neprenesie slovo?... Túto jedinú námietku sa mi nedarieva podvrátiť v rozpravách s politikmi rumunskými...".

Hoci sa v Uhorsku v národnostnom hnutí čiastočne podarilo v národnoobranom zápase proti maďarizácii alianciu s Rumunmi čiastočne realizovať uvedené prvky v rumunskom politickom myslení a praktickej politike brzdili efektivnosť tejto aliancie event. i spôsobovali dočasné rozchody. Bolo to podmienené rozdielnosťou národoslobodeneckých ideológií dacoromanizmu u Rumunov, slovenskej i československej vzájomnosti u Slovákov, pansrbizmom a juhoslovenským unitarizmom u Srbov /Chorvati mali autonómiu/. V bilaterálnych rumunsko-srbských vzťahoch v Uhorsku pritom až neprekonateľnú bariéru vyvolával rozkol na pôde pravoslávnej cirkvi s nevyriešenou deľbou cirkevných majetkov v Banáte.¹²

Vo vedúcich kruhoch rumunskej politiky ako v Bukurešti tak v Sedmohradsku a Banáte ale existovala početná skupina politických predstaviteľov rôznych politických odtieňov, ktorá čelila anti-slovenskej propagande a presadzovala zmienený najrealistickejší politický kurz za spoločný boj so Slovanmi na ceste k národnému oslobodeniu a sociálnej spravodlivosti. Preto v Bukurešti z kru-

hov politikov konzervatívnej strany, ale i liberálov a z iniciatívy G.Braţiana v r. 1891-92 vyšla iniciatíva, aby vo vedení politického zápasu sedmohradských Rumunov angaţovali slovenského novinára pôsobiaceho v kolónii slovenskej emigrácie v Bukurešti. Preto prišla v r.1891 na pražskú zemskú výstavu reprezentatívna delegácia 30.predných rumunských kultúrnych a politických činiteľov. Bola to prvá najvýznamnejšia demonštrácia rumunsko-slovenskej politickej solidarity, čo ešte exponoval prejav M.Mureşiana 7.októbra na bankete v Prahe, kde vyzdvihol ideu slovenskej solidarity včetně Rumunov v boji za oslobodenie.¹³

K tejto veľkej téme európskych dejín a politického myslenia národov strednej Európy pravda možno dokladať početné pramene, ktoré predovšetkým dokazujú, že v širokých vrstvách samotného rumunského ľudu boli sily, ktoré boli hrádzou infiltrácie k tomuto národu cudzích ideológií.

V tejto dobe sa v rumunských dejinách rodil historicky najprogressívnejší spoločenský prúd, masové socialistické hnutie proletariátu v priemysle a v poľnohospodárstve. Roku 1893 vznikla Sociálne demokratická strana Rumunska, kým v Uhorsku r. 1890, kde boli združení socialisti všetkých národností. Na štrajkoch v sedmohradských baniach, rumunských, maďarských a nemeckých baníkov v r. 1892-3, v žatevných štrajkoch a syndikálnych hnutiach v roľníckych povstaniach a krviprelievaniach v Hodómezövasárhelyi /1894/ a na prvomájových manifestáciách /v Arade vyšlo r.1890 prvý raz do ulíc cez 900 robotníkov/ sa kládli historické základy novej, na triednom princípe poloţenej internacionálnej solidarity pracujúcich a demokratických síl Rumunov a Slovanov s pracujúcim ľuďom maďarským i nemeckým.¹⁴ Dokladal to lapidárne i

významný dokument z oslobodeneckého zápasu v Uhorsku v európskych rečiach v 20.000 náklade vydanaj publikácie rumunského študentstva Replika v r. 1892, kde sa medzi iným potvrdzuje:

Eher Russen als Magyaren ist bereits zu einem stereotypen Spruche im Munde des rumänischen Volkes geworden ..."/str.161/.

Sám predseda rumunských liberálov a prívrženec Trojzopolku D.Sturdza v memorande kráľovi Karolovi v októbri 1893 musel tiež celkom otvorene priznať: ...širšie kruhy národa sú vždy viac voháňané v náladu v ktorej sa na Maďarov pozerajú ako na ďaleko horších nepriateľov Rumunov ako na Rusov. Na tejto ceste plnej nebezpečia bude nutne podkopané stanovisko rumunského kráľovstva k Trojzopolku... a snahám ruskej východnej politiky cesty otvorené..."¹⁵ Tiež medzi rumunskou inteligenciou a pokrokovými buržoáznymi predstaviteľmi v Rumunaku /k cárskemu Rusku sa klonili i činitelia konzervatívnej strany/ stretávajúme zástancov slovenskej orientácie, hoci v čase oficiálnej rumunskej trojzopolkovej politiky, proti nemeckému prenikaniu vystupovali pomerne umiernené. Vo vedení sedmohradských Rumunov v tomto zmysle môžeme hovoriť predovšetkým o samotnom predsedovi RNS dr.I.Rațiovi, ale v prvej pol. 90. rokov - v intenciách D.Sturdzu i podpredseda E.Bröts, ktorý v r. 1892 iniciatívne podnikol politickú misiu po centrách slovenskej politiky v monarchii a rokuje na Slovensaku, v Martine, u Srbov v Novom Sade a s Chorvátmi v Záhrebe. Pričinil sa tak o vznik nového politického kurzu Rumunov - aliančnej politiky so Slovanmi. Rațiu už r.1888 písal vtedy predsedovi mládeže a redaktorovi Gazety Transilvaniei do Brašova A.Mureșianovi, že Slovania sú dnes dobrými susedmi Rumunov a že prepadnutie antislavizmu by pre Rumunov bolo škodlivé a nebez -

pečné. Aj neskôr, napr. 25. októbra 1893 sa vracal k tomuto kardinálnemu problému rumunskej politiky a písal podpredsedovi strany, statkárovi G.Popovi de Beseshti,..."My ešte dlho budeme potrebovať túto alianciu a dokonca i po stanovení modu vivendi s Maďarmi netreba zanechať alianciu so Slovanmi..."¹⁶

Dr.Rajiu aj keď sa nachádzal vo vedení po memorandovom procese v denníku si vysoko cenil pozornosť, ktorú vanevala ruská a slovanická tlač monsterprocesu r.1894 i kongresu Rumunov a Slovanov r. 1895. Tak by sme mohli menovať ďalšie historické dokumenty, ktoré v súvekej rumunskej spoločnosti ukazovali optimálnu cestu oslobodenia - solidaritu so slovanickými národmi. Napr. v publikácii vydannej pre európsku verejnosť v Bukurešti r.1894, An das forum Europas. Aufruf. V rezolúcii z masového mítingu v Bukurešti na podporu Rumunov Uhorska sa vyzdvihovala skutočnosť, že všetky slovanické národy Uhorska sa "postavili jasne a solidérne s bojom Rumunov proti panmaďarskému despotizmu". /s.10/ Pritom je príznačné, že oficiálna trojzpolková zahraničná politika rumunskej monarchie, ktorú fakticky určoval jeden Hohenzoller, kráľ Karol, sa rozchádzala s citením rumunského ľudu i väčšiny rumunských predstaviteľov - vlasteneckej buržoázie a inteligencie Sedmohradska. Napr. veľvyslanec Rakúska-Uhorska v Bukurešti v dovernej správe do Viedne z januára 1909 uvádza, že kráľ Karol v rozhovore s ním sa vyjadril, že neverí správam o nových asimilačných opatreniach peštianskej vlády proti Rumunom v Uhorsku a považuje ich "za rozprávky panslavistov, ktoré tieto šikovne rozširujú medzi Rumunmi". Pritom vyjadril tiež svoju osobnú pobúrenosť keď konštatoval, že vo vedení rumunského národného hnutia v Sedmohradsku a v

Uhorsku sú činitelia, "ktorí stoja v spojení s Ruskom" a napáda-
jú ho i v novinách /týždenník Luptă¹⁷/.

Na príklade istých prejavov rumunského národného vývinu k slovenskej otázke v dobe aktivizácie spoločenských a politických prúdov v strednej Európe od konca 19. storočia sme stručne dokumentovali ako sú dôležité tie problémy európskych dejín, ktoré vystupujú na rozhraní slovenských a rumunských dejín. Historiografia a historická slavistika špeciálne túto závažnú problematiku teoreticky ešte nerozpracovala. Medzinárodné vedecké úsilia marxistických historikov najmä v kooperácii s rumunskými badateľmi táto úloha ešte čaká.

Poznámky

- 1 Literárny archív Matice slovenskej Martin /ďalej - LAMS/,
Fond F.Ruppeldta, list P.Mudroňa z 31.12.1896.
- 2 Problematiku sme detailne spracovali v knihe Slovenská politika v strednej Európe 1890-1901, Spolupráca Rumunov, Slovákov a Srbov, Bratislava Vydavateľstvo SAV 1971. K zahraničnopolitickej a vnútro politickej situácii Rumunska a orientácii D.Sturdzu pozri: Š u s t a ,J.: Světová politika v letech 1871-1914. III.Rozmach imperialistických sklonů v světové politice. Praha 1927, s.90 n. B u n e a ,A.:Parlamentul României pentru o politica externa favorabila unirii Transilvaniei cu României. In:Acta musei Napocensis VIII.1970. L u n c u , T.R.:Viața politica în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea 1888-1899. Bukurești 1967. C u r t i c a p e a n u , V.: Aus dem Kampf der Siebenbürger Rumänen um kulturelle Entwicklung am Ende des XIX und Anfang des XX Jh. In:Nouvelles

- études d Histoire.1960, s.526 n.Najnovšie, C o n s t a n t i n e s c u, M.- D a i c o v i c i u, C.- P a s c u, St.:Istoria României, Compendiu. București 1971, s.297-299, 294, n.
- 3 Černokňažník 25.7.1892.
- 4 Národné noviny, č.29.9.3.1880.V úvodníku Národných novín, č. 24., 26.2.1891, vedenie slovenského národného hnutia prizvukovalo: "budí všeobecnú pozornosť i to, že i tie rumínske kruhy, ktoré dosiaľ hlásali potrebu maďarsko-rumínskej solidarity proti údajnému slovanskému nebezpečenstvu - napr. vyslanec Jonescu- prichádzajú k inému presvedčeniu".
- 5 I o r g a, N.: Români și Slavi și Ungurii. București 1922. Tenže: Roumaines et Tchecoslovaques. Prag 1924, etc. Pozri: E l i a n, A.: Nicolas Iorga et le Sud-est Européen. In: Bulletin AIESEE IX, 1-2, 1971, s.12-21.
- 6 Istorija Rumynii 1848-1917. Red.V.N.Vinogradov. Moskva 1971, Izdatelstvo Nauka, s.266.V podobných pretenziách v tomto decénií sa venovala pozornosť rumínskej otázke aj vo vplyvných kruhoch opozičnej maďarskej buržoáznej politiky. Napr. Egyetértés prinášal v marci 1893 seriál "Dacoromanizmus a maďarská kultúrna politika", ktorému dali veľký priestor i Národné noviny, č.34 n. Napokon vážnym krokom v pokusoch o stanovenie modus vivendi maďarskej a rumínskej buržoáznej politiky bola i misia podpredsedu opozičnej Apponyiho strany J.Horváta vo Bukurešti- a eventualita separátnych rokovaní Rumunov Pešťou vyvolávala v Martine vážne znepokojenia- Národné noviny, č.143, 5.12.1893.
- 7 Österreichisches Staatsarchiv. Abt.: Haus-, Hof-, und Staatsarchiv Wien /ďalej- EHSTA/ Ministerium des Aussern, Politisches Archiv

XI/251, Liasse Interna LXIX/69, fol. 32. Wien 27. 11. 1912.

- 8 B o i t o s, O.: Activitatea lui Slavici la "Tribuna" din Sibiu. Kluž 1927, s. 13 n. Porovnaj i výklad z tendenčnej koncepcie rumunských dejín G á l d i, L.- M a k k a i, L.: Geschichte der Rumänen. Budapest 1942, s. 389 n.
- 9 LAMS AI/G. Augustiny.
- 10 LAMS, Fond F. Ruppeldta. J. Škultéty 23. 10. 1893 napisał do Sibine Augustinymu: "Reč Popovičovu nedali sme pre jej antislovenskosť: Pre nás dočasne ich spojenectvo je iste veľmi dobré no z nich pri takých princípoch nebude nič." Ku československo-rumunským vzťahom epochy dualizmu pozri najnovšie * K r a j č o v i č, M.: Československo-rumunské vzťahy v národnoslobodzovacom zápase. In: Slovanské štúdie XV, Bratislava 1973, s. 43-78.
- 11 Slovenský denník 1928, č. 26.
- 12 P e t r o v i č, N.: Odnosi Srba i Rumuna u Ugarskoj izmedju 1848 i 1870. In: Prilozi za istoriju Rumana. Novi Sad 1970, s. 59-73. S u b o t i č, S.: Crkveni spor izmedju belocrkvan- skih Srba i Rumuna u XIX veku. In: Zbornik Matice srpske za društvene nauke 1963, 36. s. 88-103. S u c i u, D.: Lupta comuna româno-sirba împotriva dualismului habsburgic. In: Revista română de studii internaționale 1970, č. 3-4, s. 185-196. 13 Patria, máj 1934, Kluž.
- 14 C s a t á r i, D.: Román-magyar kapcsolatok. Budapest 1958, s. 71 n
- 15 Podla G á l d i, L.- M a k k a i, L.: s. d., s. 390.
- 16 G e o r g e s c u, I.: Dr. Ioan Rațiu /1828-1902/ 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni. Sibiu 1928, s. 98. C o n s t a n t i n e s c u, M.- P e n e l e a, G.: Însemnările

din închisoarea de la Seghedin ale doctorului Ioan Rațiu.

In: Studii revistă de istorie 18, 1965, 2. Kópia denniku v archive autora.

- 17 HHSTA, Ministerium des Aussen, Politisches Archiv, XVIII/55, Liasse IV. Bukurešť 21.1.1909, No 7.

- - -

Le mouvement roumain de libération nationale dans la monarchie d'Habsbourg, à côté du mouvement des nations slaves opprimés et de la lutte sociale des masses populaires, jouait par ses buts d'unification nationale un rôle important dans la destruction du système dualiste et le renversement de la suprématie des classes gouvernementales austro-hongrois. C'était une lutte défensive d'une nation non-slave qui pouvait s'appuyer contre le royaume voisin, la Roumanie, attachée à la politique internationale de la Triple-Alliance, ce qui créait des circonstances assez favorables à la lutte pour la libération nationale. En même temps les idéologies différentes des mouvements bourgeois-nationaux roumain et slave /dacoromanisme et l'idée slave/ créaient des obstacles à la réalisation d'une solidarité plus systématique des Roumains opprimés de la Transylvanie et du Banat avec des Slaves hongrois et concrètement avec les Slovaques pendant les activités politiques d'alliance, réalisée partiellement à partir du commencement de la crise du dualisme dans les années 90 du 19e siècle. Ils étaient un terrain nutritif pour l'infiltration dans les sphères roumaines des idéologies étrangères à la lutte pour la libération des nations, des influences antislaves du pangermanisme et de l'idée de l'Etat hongrois. Dans les milieux patriotiques

bourgeois et intellectuels de Transylvanie, en Hongrie et à Bucarest il y avaient des forces politiques représentés surtout par I. Rațiu, A. Mureșianu, G. Brătianu, N. Iorga et les autres, qui étaient capables de faire prévaloir la solidarité slavophile dans le mouvement national. A la fin du siècle, le développement de la société faisant le pas décisif vers l'impérialisme, la formation des partis social-démocrates créait une nouvelle plate-forme de la solidarité internationale mutuelle des peuples des nations opprimées et dirigeantes.